UDK 616.853
COBISS.SR-ID 259932172

ISSN 0350-2899. - God. 42, br. 4 (2017), str. 245-251.

VELIKI UMOVI I EPILEPSIJA

GREAT MINDS AND EPILEPSY

Ana B. Petruševski

GENERAL HOSPITAL „STUDENICA“ KRALJEVO, DEPARTMENT FOR INFECTIOUS DISEASES

Sažetak: Činjenica je da se na osnovu istorijskih podataka i zapisa, kao i medicinskih dokumenata, za mnoge slavne ličnosti može tvrditi da su болоvale od epilepsije, bolesti drevnog, ali i savremenog doba. Pisci i pesnici, slikari i muzičari, religiozne ličnosti i vojskovođe su pored klasičnih oblika kliničke slike epilepsije ispoljavali i posebnosti ovog oboljenja, naročito vezanih za auru, kao predznak bolesti. Nekima od njih bolest je predata u nasleđe, kod drugih je okidač bio zloupotreba alkohola i psihoaktivnih supstanci, a kod pojedinih uzrok nije mogao biti nađen. Oboleli su bili i stigmatizovani. No, bez obzira na udeo „svete bolesti“ u kreativnosti, mudrosti ili čak genijalnosti njenih nosilaca, fascinira činjenica da su poznate ličnosti koje su болоvale od ove bolesti ostavile neprocenjivo nasleđe ljudskom rodu.

Ključne reči: epilepsija, slavne ličnosti, religija, muzika, književnost, umetnost

Summary: It is a fact that, based on historical data and records, as well as medical documents, many celebrities can be claimed to have suffered from epilepsy, a disease of both the ancient and modern times. Writers and poets, artists and musicians, religious figures and commanders, in addition to traditional forms of epilepsy, displayed the particularities of this disease, especially those associated with the aura, as the sign of the disease. For some of them, it was a hereditary disease, for others alcohol and psychoactive substances were a trigger, and for some, the cause could not be determined. Patients were also stigmatized. However, regardless of the influence of the "sacred disease" on creativity, wisdom or even the ingenuity of its holders, it is fascinating that the listed personalities with this disease left a priceless legacy to mankind, and they undoubtedly were chosen.

Key words: epilepsy, celebrities, religion, music, literature, art

UVOD

Kroz celokupnu istoriju ljudskog roda postojalo je interesovanje za složeni neurološki sistem čoveka, pa samim tim i neurološke bolesti. Mozak i njegovo funkcionisanje predstavljali su enigma obavijenu velom mističnosti. Fasciniranost laika, i naučnika epilepsijom, jednom od najsloženijih neuroloških oboljenja, opstaje do dana današnjeg. Bez obzira da li je nazivana „svetom bolešću“ ili smatrana kletvom božanskog porekla, o njoj se misli da je posebna i tajnovita. Zadivljujuća je pojava navedenog oboljenja kod slavnih ličnosti i velikih umova.

Istorijat i kratak pregled epilepsije

Adresa autora: Aleksandra Klisić, Center of Laboratory Diagnostics, Primary Health Care Center, Trg Nikole Kovacevica 6, 81000 Podgorica, Montenegro
E-mail: aleksandraklasic@gmail.com
Rad primljen: 26.10.2017. Elektronska verzija objavljena: 27.03. 2018.

Među prvim pisanim tragovima istorije čovečanstva beleži se pojava bolesti koja bi po simptomima mogla odgovarati epilepsiji, a koja je smatrana „duhovnim stanjem“ [1]. Smatra se da je epilepsija spomenuta oko 2000. godine pre nove ere u zapisima koji govore o osobi opsednutoj od „strane Boga meseca“. Potom se navodi u Hamurabijevom zakoniku (1790. godine pre nove ere) i Papirusu Edvina Smita (1700. godine pre nove ere). Detaljniji opis bolesti, međutim, nalazi se u vavilonskom tekstu 1068-1046. godine pre nove ere [2]. Ajurvedski tekstovi navode postojanje gubitka svesti kod epilepsije. U civilizaciji Inka i Acteka zabeleženi su umetnički prikazi epilepsije [3]. Grčka medicina zagovara već postavljenu ideju

opsednutosti demonima kao razlog nastanka ovog neurološkog oboljenja, ali je u isto vreme nazivana i „svetom bolešću“ upravo zbog moguće veze sa genijalnošću, a time i božanskim [1].

U 5. veku pre nove ere Hipokrat, međutim, u svome delu „O svetoj bolesti“ navodi da je poreklo ove bolesti neurološko, odbacujući duhovni uzrok oboljenja i navodeći hereditet kao važan elemenat. On je uveo novo ime za epilepsiju nazvavši je „velikom bolešću“. Rimljani su je nazivali i „bolešću skupštinske sale“, a njeno poreklo je vezivano za kletve bogova. Rimski lekar Galen je opisivao „veliki napad“ i fokalnu epilepsiju [3]. U srednjem veku i dobu renesanse epilepsija je smatrana religioznim i demonskim elementom. Tokom druge polovine 19. veka opisi epilepsije i epileptičnih napada su bili jako slični današnjim, a 1870. godine Hughlings Jackson je definisao konvulzije. Neurolozi, koje su tada zvali specijalistima za poremećaj nervnog sistema, kao što su Trouseau u Francuskoj, Romberg u Nemačkoj i Jackson u Engleskoj su propisivali prve antiepileptike. Wilks i Locock su 1857. godine otkrili antiepileptični efekat kalijum jodida i bromida [1].

Ukupno 1% celokupnog stanovništva ima epilepsiju, a češće je zastupljena kod muškaraca. Ona je, u suštini, neurološki poremećaj u vidu izraženih epileptičnih napada, a koji nastaju usled abnormalnih aktivnosti kortikalnih moždanih neurona. Ova reč u prevodu sa grčkog znači „zgrabiti, ščepati, pogoditi“ [1].

Grupa neurona postaje okidač prekomernoj, abnormalnoj i sinhronizovanoj aktivnosti. Danas se definiše kao dva ili više epi napada u razmaku većem od 24 sata [5]. Dijagnoza se postavlja uz anamnestičke podatke o pojavi epi napada uz elektroencefalogram i neuroimidžing metode [6]. Uzroci nastanka epilepsije mogu biti genetski, fiziološki, organski, metabolički, kongenitalni, kao i maligni, ali može nastati i usled povreda i zloupotrebe psihoaktivnih supstanci [3,7]. Simptomatologiju čine u 60% slučajeva grčeviti, konvulzivni napadi koji su u najvećem procentu fokalni, tj. žarišni i koji mogu prerasti u generalizovane napade. Prethodi im aura koja može biti senzitivni, psihički, autonomni ili motorički fenomen.

Tipični tonično-klonični napad predstavljen je grčenjem mišića, često praćenih krikom, u trajanju do 30 sekundi, što je oblik tonične faze. Nakon toga nastupa klonična faza u vidu trzaja

udova. Smenjuje je „postiktalna faza“ u kojoj sledi period oporavka, uključujući zbunjenost, umor, glavobolju, neadekvatno ponašanje, otežan govor i zaboravljanje protekle epizode napada. Postoje i „apsans“ napadi, nekonvulzivni, tzv. „napadi odsutnosti“, a koji se manifestuju kratkotrajnim poremećajem svesti ili treptanjem očiju i pokretima glavom. U diferencijalnoj dijagnozi su pobrojana stanja kao što su psihogeni neepileptični napadi, gubitak svesti, migrena, narkolepsija, panični poremećaji. U terapiji se koriste antikonvulzivni lekovi, najčešće fenobarbital. U upotrebi su i fenitoin, karbamazepin, valproat [8]. Zastupljeni su i lamotrigin i etosukcimid [9,10]. Postoji i hirurško zbrinjavanje epilepsije, kao i neurostimulacija. Danas je poznato i tzv. psihološko lečenje, uz adekvatnu ketogenu i vitaminsku dijetu, ali i akupunkturne metode [11]. Smrtnost je, ipak, u obolelih povezana sa dugotrajnim epi statusom, ali i sa fenomenom iznenadne neobjašnjive smrti u epilepsiji – SUDEP (Sudden Unexpected Death in Epilepsy) [12].

Epilepsija se pripisivala mnogim slavnim ličnostima. Međutim, pogrešno je dijagnostikovana u 26% onih koji su imali napade psihotične prirode, a u 21% obolelih sa napadima nervoze, straha, agitacije ili slabosti. U 12% napada poreklo je bilo zloupotreba alkohola, no ukupno 40% poznatih ličnosti je imalo stanje opasno po život, u periodu odojčeta ili u detinjstvu [14].

Oštećenja temporalnog moždanog režnja vrlo često su nalažena kod osoba koje su se bavile umetnošću, te su povezane sa umetničkim kreacijama. Temporalni režnjevi u kojima je smeštena memorija, ali i organska osnova osećanja, zahvaćeni epileptičkom aktivnošću ne moraju u sklopu osnovnog oboljenja dati tipične kliničke manifestacije. Kod obolelog se mogu javiti halucinacije, bes, strah, radost, kao i religiozne senzacije. No, ono što je najmističnije, sve ovo navedeno izaziva neodoljivu želju ličnosti da crta ili piše, a koja se održava i po prestanku napada [15].

Kada govorimo o epilepsiji od koje su obolele poznate ličnosti neophodno je naznačiti da je broj obolelih znatno manji, nego što se to nekad senzacionalistički tvrdi. Epilepsija je dijagnostifikovana kao oboljenje kod sledećih poznatih ličnosti: Kaligule, Edvarda Lira, Fjodora Dostojevskog [16].

Postoji, međutim, i lista onih ličnosti za koje je postavljena nagađajuća, pretpostavljena, retrospektivna dijagnoza (Sokrat, Cezar, Napoleon i drugi), kao što postoji i lista ličnosti za koje se pogrešno veruje da imaju epilepsiju (Dante Aligijeri, Ludvig van Betoven, Isak Njutn) [16]. Provocirani neurološki napadi su zabeleženi kod Edgara Alana Poa, Tolstoja i Luisa Kerola, a napadi neepileptičnog porekla kod Aleksandra Velikog, Mikelandela, Leonarda da Vinčija, Molijera, Paskala i Lorda Bajrona. Bez dokaza za epilepsiju su neurološka oboljenja kod Pitagore, Aristotela, Hanibala.

Do sada se malo pažnje obraćalo na vezu između epilepsije i sveta muzike i poezije. Za nekoliko velikih majstora muzike se govorilo da boluju od epilepsije, no u istraživanjima Johna Hughesa se navodi da, u stvari, nijedan od slavnih kompozitora klasične muzike nije imao epilepsiju. Napadi su, međutim, potvrđeni i kod pesnika i to: Lorda Georgea Bayrona u terminalnoj fazi bolesti, Algernona Swinburnesa kod koga su bili alkoholom uzrokovani, Charlesa Lloyda u sklopu psihoze, Edwarda Leara sa početnim napadima u detinjstvu, ali se takođe diskutuje o epileptičnoj prirodi ovih ličnosti [17].

Dramski pisci su opisivali epilepsiju u svojim delima i za nju su se interesovali još u 6. veku pre nove ere. Grčki dramaturzi su bili opčinjeni vezom „svete bolesti“ i tragedije. Euripid je u „Ifigeniji“ opisao navedeno oboljenje kod Herakla i Oresta. U svojim dramskim delima epilepsiju je opisivao i Šekspir, pa je upečatljiv opis u razgovoru Cezara i Otela [18].

Sigurno da je potencijalna veza između velikih umova i epilepsije interesovala biografe i lekare tokom vekova. Tokom 17. veka francuski lekar Jean Taxil u svom delu „Rasprava o epilepsiji“, daje prikaz u odnosu na Aristotelove „slavne epileptičare“, kao što su Herakle, Ajaks, Sokrat, Empedokle [1], ali Owsei Temkin, istoričar medicine, sa ove liste samo Herakla povezuje sa epilepsijom. On navodi druge slavne ličnosti, pretpostavljajući da su oboleli od ove bolesti: Kaligula, Drusus, Petrarka [2]. John Hughes, neurolog, smatra da većina obolelih slavnih umova, zapravo nije ni bolovala od epilepsije [14].

Religija i epilepsija

Veoma je neobična spona epilepsije i religioznih elemenata. Mnoge religiozne osobe su imale temporalnu epilepsiju i mistična iskustva [16]. J.

E. Briant's 1953. godine u knjizi „Genije i epilepsija“ navodi više od 20 velikih ljudi sa epilepsijom i izrazitom mističnošću. Slater i Beard su 60-tih navodili vezu temporalne lobarne epilepsije i religioznih elemenata [16]. Norman Geršvind je tokom 70-tih i 80-tih opisao promene ponašanja obolelih od temporalne lobarne epilepsije, uz izraziti razvoj religioznosti, a koje su predstavljene kao Geršvindov sindrom. Navedeni sindrom se ispoljavao kao izrazita religioznost uz hipergrafiju, tj. „eksesivno pisanje“ [16]. Tokom 80-tih i 90-tih neuropsihijatar Piter Fenvik je doveo u vezu postojanje mističnog iskustva kod obolelih od temporalne lobarne epilepsije, navodeći da je u osnovi oštećenje moždanog tkiva [16].

Kod obolelih od temporalne lobarne epilepsije u veoma malom broju (2-3%) zabeležena je pojava religiozne ekstremnosti. No, dokumentovanje ovakvih saznanja zahteva složena neurološka objašnjenja [16].

Počev od svoje 13. godine Jovanka Orleana (Jean D'Arc) je ispoljavala epizode auditornih i vizuelnih halucinacija, kao što su jaka svetla ili ljudska lica. Trajali su od nekoliko sekundi do nekoliko minuta, iznenada su počinjali, a zastupljeni su bili tokom jave, ali i sna. Neki napadi su bili provocirani zvučnim stimulacijama i bili su veoma slični epileptičnim napadima i to u sklopu parcijalne epilepsije sa slušnim halucinacijama. No, Jovanka Orleana je mogla biti i u ekstatičnom stanju uz halucinacije religioznog sadržaja, s obzirom da je na njeno detinjstvo uticalo religiozno okruženje [19].

U Bibliji se pominju neurološke bolesti, a među njima i grand-mal epileptični napadi, ali se psihotična oboljenja, pa i epilepsija objašnjavaju zaposednutošću demonima. Svoje lično „ekstatično“ iskustvo u pismu, upućenom crkvi u Korintu, Sv. Pavle objašnjava kao osećaj „podizanja do raja“ uz prisustvo vizija. Tumačeno je da je bolovao od temporalne lobarne epilepsije ili kompleksnih parcijalnih napada uz generalizovane konvulzije. Mogu se naći podaci koji opisuju ličnost Sv. Pavla kao ekstremno emotivnu. Svoje mistično iskustvo Pavle navodi u 1. Paragrafu Korinćanima gde opisuje osećaj „uznesenosti do raja“, u telu ili van njega, kao i da je „čuo i saznao za svete tajne koje nijedne usne ne mogu ponoviti“. Po Williamsu ono ilustruje „auru depersonalizacije“. Postoji i pretpostavka od strane Alberta Schweitzera data, da je Pavle verovatno bolovao

od epilepsije. Vizije, opisane u drugom pismu Korinćanskoj crkvi, navode prisustvo „ugodne aure“ kod temporalne epilepsije, najverovatnije praćene postiktalnim slepilom. Slično stanje je 248 biti prisutno i kod migrenoznih bolja, povreda glave ili insuficijencija bazilarnih arterija. No, dijagnozu nije moguće postaviti samo na osnovu navedenog doživljaja, mada je Pavle imao i različite druge vizije, te se ona zasniva na subjektivnim iskustvima izolovanog napada [20].

Sokratov „daimonion“ za koga je tvrdio da je bio njegov česti posetilac je mogao, u stvari, biti oblik prostih parcijalnih napada. Takođe, kompleksi parcijalnih napada se mogu dovesti u vezu sa neobičnim ponašanjem (usporenošću) velikog filozofa [21].

Veliki vladari i epilepsija

Veliki imperatori i vladari koji su obeležili istoriju ljudskog društva su imali dosta zajedničkih crta kao što su: upornost, mudrost, taktičnost. No, pored toga, njihovi savremenici su često beležili i neobične promene ponašanja često praćene napadima. Postavlja se pitanje da li su dvojica velikih ratnika, Napoleon i Aleksandar Veliki, u stvari, imali baš epilepsiju [22]. Mnogi autori su ubrajali Aleksandra Velikog među obolele od epilepsije, no jedini mogući dokaz za njegovu bolest se nalazio u opisu njegove reakcije pri ulasku u Tarzus, 333. god. pre nove ere. Tada se iscrpljen i vreo okupao u ledenoj reci, nakon čega je dobio pneumoniju. Nakon leka koji je koristio propisanom od strane izvesnog doktora, a koji je imao moćan efekat, izgubio je trenutnu mogućnost govora i svest. Jedino ovakva opisana reakcija se mogla protumačiti kao epileptična, dok kasnije u životu nisu bili zabeleženi napadi bilo kakvog porekla [22].

Veliko interesovanje kroz istoriju postojalo je za jednog od najmoćnijih ratnika, vojskovođu i izrazito inteligentnu ličnost, Napoleona Bonapartu. Beleži se da je imao napade psihogenog i epileptičnog porekla. Autori navode da je na ispoljavanje prvih uticao stres, dok je za epi napade odgovorna bila hronična uremija, a koja je rezultat uretralne striktуре, nastale od gonoreje kojom je zaražen od strane supruge Žozefine [23].

Napoleonov savremenik Talleyrand je tokom 1805. zabeležio postojanje epi napada kod Napoleona, opisujući detaljno napad praćen konvulzijama. U memoarima se beleži da je 10.

septembra 1804. u toku noći imperator imao nervni slom ili epi napad. U prilog postojanja epilepsije kod Napoleona, navode se faktori kao što su bradikardija i disfunkcionalni protok krvi u moždanom tkivu, kao i činjenica da je njegov otac bio alkoholičar. No, sa druge strane autori, kao J. Hughes, 2003. godine navodi da nijedan lekar koji je lečio imperatora nije naveo epilepsiju u svom izveštaju. Činjenica je, svakako, da napadi kakvog god porekla kod njega bili, nisu uticali na njegov život i aktivnost u značajnoj meri [24]. Wiliam Osler je tvrdio još 1903. godine da je Napoleonov neurološki poremećaj, u stvari, usko vezan za Adams-Stokes sindrom, te da napadi od kojih je bolovao nisu bili epileptičnog porekla [16].

Veruje se za napade koje je Cezar imao u vreme svog 50. rođendana da su bili kompleksni parcijalni napadi, a imao je i porodičnu istoriju epi napada. Najranije izvode o ovim napadima navodi biograf Suetorius, rođen posle Cezarove smrti u delu „Rimski vojni i politički lider-Cezar“. Postoji mogućnost da su otac i deda imali neurološke bolesti kardiovaskularnog porekla ili čak moždanog udara, te se postavlja pitanje da li je Cezar proglašen bolesnim od epilepsije tek posle smrti [16]. U prilog genetici epi napada stoji i mogući uzrok iznenadne smrti od epilepsije njegovog pradede i oca. Najviše dokaza, ostavili su biograf i Plutarch, Pliny i Appianus [25].

Muzika i epilepsija

Iza Frederika Šopena, majstora klavirske muzike koji je živio u prvoj polovini 19. veka, ostala su dela izrazite umetničke vrednosti, podjednako aktuelna danas kao i nekada. Međutim, bez obzira na široko interesovanje o njegovoj fizičkoj bolesti, malo je podataka o njegovom psihičkom zdravlju, kao i depresivnom ponašanju. U nekim neuropsihijatrijskim publikacijama se navodi da je bilo moguće da je oboleo od temporalne lobarne epilepsije, ali to nije dokumentovano [26].

Epilepsija i književnici

Mnogi likovi Šekspirovih drama ispoljavaju neurološke ili psihijatrijske poremećaje, a sam Šekspir je analizirajući ih, postavio osnove boljih razumevanja datih oboljenja. Ličnosti u Šekspirovim dramama pate od epilepsije, ali i narkolepsije, paralize, demencije, glavobolje i parkinsonizma [27].

Kao nervna bolest Gustava Flobera, slavnog francuskog noveliste, prikazivana je epilepsija od koje je pisac po mišljenju nekih autora bio oboleo. Njegova smrt, o čijem se uzroku dosta spekulisalo, razmatra se u svetlu iznenadne neočekivane smrti u sklopu epilepsije, tzv. SUDEP-a. Inače, ovo je stanje najvažniji uzrok smrti u sklopu epilepsije, a povezano je sa visokom učestalošću epi napada [28].

Jedan od najvećih američkih pripovedača Edgar Alan Po imao je tokom života epizode neuroloških poremećaja: konfuzije, paranoje i besvesna stanja. Autori su razmatrali poreklo ovih epizoda kod ovog velikog književnika. Iako je pripisivan uticaj zloupotrebe alkohola i droga, postavljena je i mogućnost postojanja kompleksnih parcijalnih epi napada kao i postiktalne psihoze. Oni nisu bili dobro opisani u doba Poovog života, te je to mogući razlog pogrešne dijagnoze. Postojala je i mogućnost da je Po imao parcijalnu kompleksnu epilepsiju zbog zloupotrebe psihoaktivnih supstanci. Kreativnost i genijalnost ovog pisca mogli su imati osnovu u ispoljavanjima neuroloških bolesti. Lekari sa Univerziteta Merilenskog medicinskog centra veruju da je uzrok smrti Edgara Alana Poa bilo besnilo, a ne komplikacija nastala zbog upotrebe alkohola, što je i objavljeno u radu Michaela Beniteza, 1996. godine. Kad je pisac primljen u bolnicu, prema istorijskim zapisima, bio je u delirijumu sa halucinacijama, nakon čega je zapao u komatozno stanje. Posle toga se probudio, bio miran, svestan, a potom ušao u delirantno stanje, te je za uzrok smrti tada navedena „kongestija mozga“. Na osnovu podataka da je 6 meseci unazad apstinirao od upotrebe psihoaktivnih supstanci, da nije bilo znakova intoksikacije, kao i da je odbijao alkohol, a sa teškom mukom pio vodu, kao i uz izveštaj dr Johna Morana o somatskom stanju pisca p oslednjih dana života, postavljena je pretpostavka da ga je ujeo njegov pas, te da je uzrok smrti rabijes. No, život, bolest, pa i sama smrt pisca su do danas ostali misterija [29].

Kada se govori o neurološkoj bolesti Luisa Kerola, pisca i svestrane ličnosti, mora se imati na umu činjenica da većina današnjih dijagnostičkih testova nije postojala u 19. veku. Doktor Ivonne Hart iz John Radcliffe Hospital u Oksfordu, tumačila je simptome Kerolove bolesti, te je u zaključku objavljenom 2010. godine navela da je vrlo verovatno imao migrenu, ali je razmotrila pretpostavku o

postavljanju dijagnoze epilepsije. Kerol je u svom dnevniku još 1880. godine beležio iskustvo prve migrenozne epizode, sa aurom. Tako je jedna vrsta migrenozne aure nazvana „Sindromom Alise u zemlji čuda“, po ju 249 njegove price. Opisano je stanje m makropsije u kojem je različita moždana percepcija okoline, a što se dešava i junakinji Alisi. Beleže se neurološki napadi kod Luisa Kerola pri kojima je gubio svest. Pojedini autori (Stedman i Maershead) su sumnjali na epileptično poreklo napada. Sam pisac je u dnevniku opisao epizodu posle gubitka svesti. Probudio se konfuzan, krvavog nosa i „nije osećao sebe“. Konkretnih dokaza, međutim, nema [30].

Dostojevski i epilepsija

Da li je jedan od najvećih ruskih pisaca i književnih umova uopšte genijalna dela stvarao nadahnut ekstatičkim doživljajima u sklopu epileptičnih napada ili je njegovoj urođenoj genijalnosti „sveta bolest“ dodala još jednu, mističnu stranu, teško je reći. No, činjenica je, na osnovu podataka iz literature, da je Dostojevski bolovao od epilepsije. Najverovatnije je imao nasledni oblik epilepsije, jer su mu i otac i sin bolovali od nje. U godinama nakon prvog napada, sam pisac opisuje neočekivano psihotično stanje uz živo sećanje i fenomen već viđenog, uglavnom praćen osećajem ekstaze. Danas su poznati kao prosti parcijalni napadi, a u to doba su ih zvali „stanjem pospanosti“ ili „intelektualnom aurom. Blizak prijatelj Dostojevskog lekar Ivanovsky prvi donosi medicinski izveštaj o postojanju epilepsije kod pisca. No, dokument koji to potvrđuje izdat je od strane Troitskyog tokom piščevog izgnanstva u Sibiru. U svojim memoarima supruga Dostojevskog Ana Grigorijevna detaljno opisuje epileptične napade. Kako navodi, češće su se dešavali noću, posle njih bi zaspao, a ako bi se desilo da ga i najmanja buka probudi, izgovarao je nerazumljive reči. U svojim delima „Braća Karamazovi“, „Idiot“, „Gazdarica“, „Poniženi i uvređeni“ opisuje likove sa epi napadima, ali i u ostalim delima pokazuje vezu sa drugim neurološkim bolestima. Prvi put epilepsiju navodi u delu „Gazdarica“ 1847. godine. Svoju razočaranost u terapijske mogućnostii kod obolelih od epilepsije, Dostojevski navodi u „Braći Karamazovima“ spominjući da „lekari mogu sve divno da dijagnostikuju, sve znaju o bolesti, ali nemaju

ideju kako da je izleče". Frojd je u svome eseju 1926. godine izneo pretpostavku retrospektivne dijagnoze kojom je negirao postojanje organskog porekla epilepsije kod Dostojevskog, i istakao emocionalnu disfunkciju nastalu zbog konfliktnog odnosa sa ocem. Kroz pisma Dostojevskog saznajemo mnogo o težini same bolesti. Pisac navodi da se zbog nje gubi sećanje na lica i događaje, ali i na radnje i detalje u svojim romanima. Epi napadi pisca su, najverovatnije, uticali na prekidanje pisanja romana, zbog čega je pisac zaboravljao čak i imena likova [31]. I najzad, osećanje Dostojevskog iskazano kroz reči kneza Miškina možda najbolje opisuju njegov odnos prema navedenoj bolesti: „Pa šta onda, ako je to bolest? Šta mari, ako je taj napor nenormalan, kad je eto, njegov rezultat onaj trenutak osećanja kojega se čovek seća i razmatra ga već u zdravom stanju, jedna najviša harmonija i lepota...“ [31].

Van Gog i epilepsija

Ekscentrična i ćudljiva ličnost slikarskog genija Van Goga često je povezivana sa dijagnozom temporalne lobarne epilepsije. Henri Gastaut je u okviru studije o umetničkom životu i u okviru medicinskih izveštaja 1956. godine predstavio Van Gogovu bolest kao epilepsiju koja je proizvod kontinuirane, ekscitativne upotrebe apsinta uz postojanje rane limbičke lezije. Time je potvrdio već postavljenu dijagnozu od strane francuskih lekara koji su lečili umetnika. U njegovom životu su zabeležene dve velike epizode depresivnosti, smenjivane poletom energije i entuzijazma u sklopu, najpre bipolarnog poremećaja, i to prva kroz ulogu provednika, a zatim i umetnika. Ranije u porodici nisu beležene nasledne neurološke i psihijatrijske bolesti, no za njegovu sestru se navodi da je kasnije kroz život razvila šizofreniju posle bratovljeve smrti. Slikar je i kao dete bio veoma ćudljiv, iritantan i krajnje samovoljan, a na fotografijama se dala uočiti kranio-facijalna disproporcija, te je po Gastautu dokaz za to da je imao moždano oštećenje, najverovatnije, na rođenju. Njegova neraskidiva veza sa bratom Teom, ostvariće veliki uticaj na Van Gogov život i delo. Posle jednog velikog ljubavnog razočarenja i posledične depresije, Van Gog se okrenuo religiji, postavši propovednik, što je bio poziv njegovog oca i dede. U tom periodu zbog psihički lošeg stanja slikara, otac razmišlja da

ga pošalje u sanatorijum za psihički obolele. Posle četiri godine bavljenja sveštenstvom zbog neadekvatnog i neprihvatljivog ponašanja po crkvu, biva otpušten, te zapada u drugu tešku depresivnu krizu, ali u 27. godini odlučuje da se bavi slikarstvom. Prilikom boravka u Parizu počeli su se javljati tonični spazmi ruku, praćeni konfuzijom i amnezijom. Brat ga je zbog njegove svadljivosti, neurednosti i nepodnošljivosti u tom periodu u svom pismu sestri okarakterisao kao da „izgleda da u sebi ima dve osobe“, kao i da „je šteta što je sam sebi neprijatelj“. Nakon napada na slikara Gogena na Božić 1888. godine došlo je do samopovređivanja. Van Gog je sebi odsekao resicu levog uha i izgubio je svest. Tokom hospitalizacije razvio je akutno psihotično stanje praćeno halucinacijom i amnezijom. Mladi lekar Felix Rey koji ga je lečio postavio je dijagnozu epilepsije propisujući u terapiji kalijum bromid koji je doveo do poboljšanja. Nakon ukidanja propisane terapije od strane dr Peyrona, dolazi do alteracije stanja u vidu zastrašujućih auditivnih halucinacija i prisutnost religioznih sadržaja, što je u mnogome uticalo na rad ovog slikarskog genija. No, stimulans za nove kreacije nije izostao, te je u ovom periodu stvorio blizu 300 umetničkih dela. Interesovanje javnosti za vrhunskog umetnika, njegova dela i život se nastavilo i u 20. veku paralelno sa pokušajem lekara da se postavi dijagnoza neurološke bolesti Van Goga. Postavljeno je više od 30 dijagnoza, sumnjalo se na Menijerovu bolest, trovanje olovom, ali i psihijatrijske poremećaje. Monroe je naveo da piće apsint ima ulogu u pojavi bolesti uz limbičku disfunkciju, ali to je imalo direktnu reperkusiju na slikarevu kreativnost. Psihičke promene uzrokovane alkoholom su kod Van Goga bile izrazite, usled rane lezije temporalne limbičke regije, te bi se povlačile kad nije bilo zloupotrebe. Kroz svoja pisma Van Gog je opisivao svoja psihička stanja kao: „momente entuzijazma ili ludila“, ali i kao „osećanje praznine i umora“. Van Gog je umeo da se usredsredi na detalj, ulazio je u beskrajne rasprave, ekscitativno je pisao. U dijagnozi se navodi potencijalna šizofrenija, ali i mogućnost pojave neurosifilisa zbog promiskuitetnog načina života, iako druge vrste simptoma ove bolesti kod njega nisu postojale. Možda njegov život ponajbolje opisuju reči koje sam navodi: „Ja sam čovek strasti, sposoban da podnese manje-više lude stvari.“ [32].

ZAKLJUČAK

Epilepsija je kao ozbiljna neurološka bolest intrigirala vekovima svojom složenošću, težinom, ali i mističnošću, kako medicinske stručnjake tako i javnost uopšte. Nazvana je „svetom bolešću“, te je epilepsija dobila posebnu dimenziju enigmatičnosti, a u davna vremena objašnjavana je zaposednutošću ili prokletstvom. Život i delo velikih umova obolelih od epilepsije pokazuje da su bili kreativni, u nekim segmentima svoga stvaralaštva i genijalni. Svojim darom su ostavili nasleđe ljudskom društvu. Posebno je interesantna dodirna linija između navedene bolesti i poznatih ličnosti iz različitih sfera života kao što su religija, politika, književnost i umetnost. Buduća istraživanja će, svakako, doprineti rasvetljavanju i boljem objašnjenju ove interesantne povezanosti.

LITERATURA

- Eadie MJ, Bladin PF. A disease Once Sacred: A History of The Medical Understanding of Epilepsy. John Libbey Eurotext, 2001.
- Magiorkinis E, Kalliopei S, Diamantis A. Hallmarks in the history of epilepsy:epilepsy in antiquity. *Epilepsy and Behav*, 2010; 17(1): 105-108.
- Ladino LD, Rizvi S, Tellez-Zenteno JF. Epilepsy through the ages: An artistic point of view. *Epilepsy Behav* 2016 Apr; 57(Pt B): 255-64.
- Tasic-Ilic S, Pantovic M, Jovic N, Ravanic D, Obradović D, Sretenovic S, et al. Epilepsy treatment in Serbian medieval monastery hospitals.Srp Arch Celok Lek. 2009 Nov-Dec;137(11-12):702-705.
- Oby E. The blood-brain barrier and epilepsy. *Epilepsia*, 2006; 47(11): 1761-74.
- National Institute for Health and Clinical Excellence, 2012; Chapter 1:Introduction. The Epilepsies: The diagnosis and management of the epilepsies in adults and children in primary and secondary care: national Clinical Guideline Centre, p.21-28.
- Wheless JW. Advanced therapy in epilepsy.People's Medical Pub.House, 2009; 443.
- Tudur Smith C, Marson AG, Clough HE,Wiliamson PR.Carbamazepine versys phenitoin monotherapy for epilepsy. *Cochrane database of systematic reviews*, 2002;(2):CD001911.
- Duncan JS. Epilepsy surgery .Clinical medicine.London, England, Apr 2007; 7(2): 137-42.
- Bergey GK. Neurostimulation in the treatment of epilepsy. *Experimental neurology*, June 2013; 244: 87-95.
- Ramaratham S, Baker GA, Goldstein L.Psychological treatments for epilepsy. The Cochrane database of systematic reviews, 2008; (3):CD002029.
- Ryvlin P. Prevention of sudden enexpected death in epilepsy: a realistic goal. *Epilepsia*, 2013; 54:2
- Shearer P. Seizures and Status Epilepticus: Diagnosis and Management in the Emergency Department. *Emergency Medicine Practice*.
- Hughes JR. Did all those famous people really have epilepsy? *Epilepsy Behav*. 2005 Mar; 6(2):115-39.
- Science.The temporal lobus seizures and creativity. [cited December 20]. Available from: <http://www.nytimes. Com>) 1993/10/12/science- the-temporal-lobus-seizures-and-creativity...29.01.2017.
- List of people with epilkepsy.Wikipedia,the free encyclopedia.[cited December 20]. Available from: [https://en.wikipedia.org/wiki/List of people with epilepsy](https://en.wikipedia.org/wiki/List_of_people_with_epilepsy) 251
- Hesdorffer DC, Trimble M. Musical and poetic creativity and epilepsy. *Epilepsy Behav* 2016 Apr; 57(Pt B): 234-7.
- Trimble M, Hesdorffer DC. Representations of epilepsy on the stage: From the Greeks to the 20th century. *Epilepsy Behav*, 2016 Apr; 57 (PtB):238-42.
- Nicastro N, Picard F. John of Arc: sanctity, witchcraft or epilepsy? *Epilepsy Behav*. 2016 Apr; 57(Pt B):247-50.
- Landsborough D. St.Paul and temporal lobe epilepsy.*Journal of Neurology. Neurosurgery and Psychiatry*, 1987; 50: 659-664.
- Muhammed L. A retrospective diagnosis of epilepsy in three historical fdigures: St.Paul, Joan of Arc and Socrates: *J Med Biogr*. 2013 Nov; 21(4): 208-11.
- Hughes JR. Alexander Of Macedon, The greatest warrior of all times: did he have seizures? *Epilepsy Behav*, 2004 Oct; 5(5):765-7.
- Hughes JR. Emperor Napoleon Bonaparte: did he have sizures? Psychogenic or epileptic or both? *Epilepsy Behav* 2003 Dec; 4(6):793-6.
- Famous people who suffered from epilepsy: Napoleon Bonaparte.[cited December 20].Available from: <http://www.epilepsymuseum: ac/an/napoleon/html>
- John Hughes.Dictator Perpetuus: Julius Caesar. Did he have seizures? If so, what was the etiology? Oct 2004; 5(5):756-64.
- Karenberg A. Frederic Chopin and his neuropsychiatric problems. *Prog Brain Res*.2015; 216: 343-54.
- Paciaroni M, Bogousslavsky J.William Sheakspeare?s neurology- prog Brain res,2013; 206:3-18.
- Albuquerque MD, Scorza CA, Arida RM, Cavalheiro EA, Scorya FA. The mystery of Gustave Flaubert?s death: could sudden unexpected death in epilepsy be part of the context? *Arg Neuropsiquiatr*. 2009 Jun; 67(2B):548-52.
- Edgar Allan Poe Mystery[cited December 20].Available from:http://www.edu/news_and_events_news_releases/1996/edgar-allan-poe-mystery)
- Louis Caroll.Wikipedia, the free encyclopedia[cited December 20]. Available from:[http://en.wikipedia.org/wiki/Louis Caroll](http://en.wikipedia.org/wiki/Louis_Caroll))
- Martinović Ž. Epilepsija i struktura romana Fjodora Mihailoviča Dostojevskog. *Psihijatrija danas*, 2002; 34(1-2): 77-95.
- Blumer D. The illness of Vincent van Gogh. *American Journal of Psychiatry*, 2002; 159(4): 519-526.